

ВІДГУК
офіційного опонента доктора психологічних наук, професора
Камінської Ольги Володимирівни
на дисертаційне дослідження
Асєєвої Юлії Олександрівни
«Психологічні засади кіберадикцій в підлітковому та юнацькому віці»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Світ кіберпростору, що стрімко розвивається протягом останніх 50-ти років, породив новий вид адиктивних способів особистісної реалізації – комп'ютерну залежність, що породжує велику кількість проблем залежної поведінки і контролю над потягами. Незважаючи на переваги використання інтерактивних технологій зростають ризики перенавантаження інформацією та перенапруження нервової системи, що може стати причиною різноманітних психічних розладів.

В умовах обмежень пов'язаних із пандемією COVID-19, активне соціальне життя непомітно замінюється кіберпростором та кіберкомунікацією, а соціальне схвалення, повага, шанування замінюються «лайками». Найбільш схильними до залежності від кіберпростору експерти вважають представників вікової групи від 14 до 24 років. Однак, психологічні порушення та деформації соціальної взаємодії, які спричиняє надмірне використання кіберпростору, до сьогодні залишаються недостатньо вивченими.

З огляду на сказане, відокремлення нових актуальних видів залежності від кіберпростору, їх класифікація, і взагалі, вивчення психологічних засад кіберадикцій в підлітковому та юнацькому віці в сучасних умовах розвитку суспільства є актуальною науково-практичною проблемою. Тому, тему докторської дисертації Ю.О. Асєєвої «Психологічні засади кіберадикцій в підлітковому та юнацькому віці» вважаємо актуальною, важливою для сучасного розвитку психологічної науки та практики.

Наукова новизна розкрита змістовно та чітко. Здобувачка вперше теоретично обґрунтувала і запропонувала структурно-динамічну модель розвитку та засобів подолання кіберадикції в підлітковому та юнацькому віці; надала характеристику

кіберадикції як складного ієрархічно-структурованого деструктивного феномену психіки, який полягає у віртуалізації свідомості та самосвідомості; показала, що процес віртуалізації самосвідомості у старшому підлітковому та юнацькому віці взаємопов'язаний з розвитком кіберадикції.

Ю.О. Асєєва розширила та доповнила наукові уявлення щодо сутності комп'ютерної залежності, Інтернет-адикції, кіберадикції, гаджет-адикції тощо. У роботі здобули узагальнення науково-теоретичні уявлення та надано класифікацію кіберадикцій; поглиблено знання щодо видів кіберадикції з урахуванням стилів сімейного виховання, індивідуально-психологічних характеристик та індивідуальної схильності до адиктивної поведінки серед осіб підліткового та юнацького віку.

Про належний теоретико-методологічний рівень дисертаційної праці свідчить логіка та структура розгортання змісту дослідження, що містить шість розділів, у яких висвітлюються послідовність виконання шести головних завдань.

Варто зазначити, що безсумнівно позитивним є той факт, що у першому розділі дисертації «Теоретико-методологічні засади дослідження проблем кіберадикцій» Ю.О. Асєєва, проаналізувавши досить широкі пласти теоретико-емпіричного матеріалу вітчизняної та зарубіжної психології, медицини та соціології, робить вдалі узагальнення, що дозволило виділити етапи розвитку психології Інтернет-залежності особистості, розкрити психологічну сутність понять Інтернет-адикцій, комп'ютерної залежності, кіберадикції та інших нових видів залежностей від кіберпростору, відокремити основні ознаки кіберадикцій та наслідки їх впливу.

Вдалою здається і авторська концептуальна структурно-динамічна модель розвитку та психокорекції кіберадикцій у підлітковому та юнацькому віці, що наведена у другому розділі «Концептуалізація розвитку кіберадикцій у підлітковому та юнацькому віці». Підкреслено, що в умовах віртуалізації самосвідомості зростають суперечності в структурі «Я-концепції» особистості, виникає та розвивається її «Я-віртуальне». Сукупність «Я-віртуального» та трансформованих «Я-реального», «Я-соціального» й «Я-ідеального» утворюють

«віртуальну Я-концепцію» особистості. Відзначено, що процес віртуалізації самосвідомості взаємопов'язаний з розвитком адикції.

Третій розділ дисертаційного дослідження «Методи психодіагностики, профілактики та корекції кіберадикцій» присвячено опису організації емпіричного дослідження та системокомплексу методів, які було використано автором при його проведенні. Обґрунтовано розкрито всі етапи стандартизації розробленого автором «Тесту-опитувальника на виявлення кіберадикції». Заслужує уваги об'єм вибірки пілотажного дослідження – 6000 осіб, вільних користувачей кіберпростору, із різних регіонів України, що надало можливість отримати не лише дані щодо видів та статевої особливості використання кіберпростору, а і статистичні дані щодо розповсюдженості адикції серед молодого покоління українців.

У четвертому розділі «Емпіричне дослідження статево-вікових особливостей кіберадикцій та їх чинників» розкрито вікові, статеві, соціальні та соціально-психологічні чинники кіберадикцій у підлітковому та юнацькому віці. Важливими, з огляду на тематику дослідження, є відомості про те, що кіберадикти із різним ступенем прояву залежності мають певні індивідуально-психологічні характеристик та адаптивні ресурси. Доведено, що виявлені негармонійні стилі сімейного виховання впродовж старшого підліткового та юнацького віку впливають на розвиток кіберадикцій. Ці дані представлено в п'ятому розділі «Вікові особливості психологічних характеристик кіберадиктив».

Цінними для подальших досліджень є відомості про те, що відокремлені здобувачем біологічні, соціально-психологічні та психологічні детермінанти впливають на формування та протікання залежності. Це доведено результатами емпіричних факторних моделей типологічних рівнів кіберадикцій (ситуативної залежності, пограничної та патологічної), в яких репрезентовано процес віртуалізації самосвідомості осіб підліткового та юнацького віку.

У шостому розділі «Побудова та апробація системи профілактики і корекції кіберадикцій» розкрито особливості психопрофілактики кіберадикцій, методи комплексної психокорекції, надано аналіз результатів проведеної

психокорекційної роботи, а також запропоновано психолого-педагогічні рекомендації щодо профілактики кіберадикцій психологам та соціальним працівникам освітніх закладів.

Важливим здобутком здобувачки є розробка програми психокорекції кіберадикції. Необхідно відзначити позитивні результати отримані після проведеної комплексної психокорекційної роботи: було досягнуто зниження ступеню залежності кіберадикції, вирівняно психічний стан кіберадиктів (знижено прояви тривоги, депресії та схильності до суїциду); підвищено рівень відкритості, самовпевненості, самокерівництва, також позитивні зміни відмічено і в соціальній адаптації та навчанні контролю проявів агресії та ворожості.

Дисертаційна робота й автореферат оформлені відповідно до чинних нормативних вимог.

За своїм змістом, логікою побудови та оформленням дисертація Асєєвої Юлії Олександрівни відповідає кваліфікаційним вимогам, які висуваються до докторських дисертацій за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Асєєвої Юлії Олександрівни, вважаємо за доцільне висловити низку зауважень та побажань:

1. Слід відзначити, що здобувачкою проведено значний об'єм роботи з аналізу і узагальнення досліджень різних галузей науки щодо окресленої проблематики, однак зауважимо що автором заявлено розгляд проблеми кіберадикції з позиції біопсихосоціального підходу, основні положення якого недостатньо розкриті у роботі.

2. Не зовсім чітко визначено дослідницьку доцільність розробки авторського тест-опитувальника на виявлення кіберадикції (ТОК) з огляду на вже існуючі в науці психодіагностичні методики (тест «Інтернет-залежність» К. Янг, тест «Кіберкомунікативна залежність» А. В. Тончевої, тест для виявлення розладів пов'язаних з захопленістю Інтернетом (INTERNET-UDIT) тощо.

3. Доцільно було б описати як співвідносяться між собою в підлітковому та юнацькому віці такі види кіберадикції як кіберкомунікативна адикція, Інтернет-адикція, залежність від ПК, гаджет-адикція, селфітіс, ігрова-адикція.

4. Авторкою розроблено програму комплексної психокорекції кіберадикцій, однак недостатньо з'ясованим залишається те, наскільки позитивні зміни, що спостерігались після її застосування, є стійкими, і чи не відбудеться повернення особистості до адиктивної реалізації у віртуальній реальності.

Однак висловлені зауваження, хоч і стосуються важливих нюансів роботи, не є настільки критичними, щоб поставити під сумнів актуальність та якість виконаного дисертаційного дослідження.

Таким чином, аналіз дисертаційної роботи, автореферату й опублікованих наукових праць здобувачки дає підставу зробити висновок: робота виконана на належному теоретичному рівні, є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливе для галузі педагогічної та вікової психології наукове завдання; робота відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами та доповненнями внесеними згідно з Постановою КМУ та № 607 від 15.07.2021 р.), які висуваються до докторських дисертацій, а автор Асеева Юлія Олександрівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної психології
та психодіагностики Рівненського
державного гуманітарного університету

О.В. Камінська

